

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

П'ятнадцятий випуск збірника наукових праць «Українська біографістика» присвячений осмисленню у біографіці доби та постатей Української революції 1917–1921 рр., яка стала центральною подією всього українського ХХ ст. Вона продемонструвала реальність національного відродження України як самостійного суб'єкта європейської та світової історії. З іншого боку – певну недостатність сил, ідейного потенціалу, політичної згуртованості нації для негайної успішної розбудови суверенної державності в складній геополітичній ситуації. Тим самим – визначила дуже довгий і драматичний шлях боротьби за незалежність, який у 1991 р. і нині ще далеко не завершився. Тому ідеї, здобутки та досвід Української революції, часом дуже гіркий, ілюзії, прорахунки, втрати її провідників і учасників не можуть не привертати нині до себе увагу мислячих українців. Зокрема тому, що минуле має звичку повертатися, а історія жорстоко вчить тих, хто не засвоїв її уроків.

Сьогодні, коли історики аналізують причини поразки Української революції, звертають увагу не лише і не тільки на російську інтервенцію, а й на недостатність політичного досвіду, брак напрацьованої державницької традиції, відсутність харизматичних лідерів і взагалі – несприйняття українцями чийогось лідерства.

Із цього погляду дуже важливо глибоко осмислити події Української революції крізь їх людські виміри, драматичні долі наших співвітчизників. Зрозуміти їх готовність чи неготовність до того масштабного історичного зламу, який відбувався на їхніх очах і за їхньою участю. Зрозуміти, що всі вони увійшли в революцію одними, а вийшли зовсім іншими.

Українська революція справила величезний вплив на всі сфери суспільного життя: ідейну, суспільно-політичну, освітню, наукову, культурну, мистецьку, релігійну. Вона змінила інтелек-

туальну та соціально-психологічну атмосферу України. Дала можливість величезній масі співвітчизників уперше вповні усвідомити себе українцями. Талановитим людям – реалізувати свій творчий потенціал, найперше у розбудові національного життя, культури, науки – попри всі дуже скрутні тодішні обставини.

Українська революція, незважаючи на поразку, продовжувала справляти потужний вплив у наступні десятиліття. Виявом цього став феномен, який згодом дістав назву «Розстріляного відродження». Трагічна доля його діячів – пряме продовження теми революції. Так само, як і доля представників української політичної еміграції, а також тих, хто опинився у «внутрішній еміграції» та в умовах тоталітарного режиму оберігав вогник національного життя, намагаючись робити щось корисне. Отже, проблема людини в Революції та після неї багато в чому ще чекає на поглиблене дослідження. Так само, як і тема підспудної, зовні непомітної за років радянської влади передачі ідей і традицій Української революції від покоління до покоління.

На жаль, названі наскрізні проблеми розробляються переважно лише «класичними» істориками та літературознавцями, хоча уже на основі залучення значного за обсягом матеріалу, пов'язаного з конкретними особами, іноді з великою кількістю осіб. Для біографістів тут – велике неоране поле, попри те, що ніби зроблено й опубліковано так багато. Позитивне значення мало б також розширення вивчення групової біографії та біографії поколінь. На увагу дослідників заслуговують і постаті з «іншого табору», а особливо ті, хто опинився «між таборами». На жаль, нині історики не зрідка не готові ще вповні сприйняти усю складність, суперечливість і ситуативність перипетій людського життя. А це, можливо, є найважливішим, що необхідно для глибинного аналізу сучасного українського соціуму крізь призму людських дол, людського потенціалу нашої Батьківщини.

Саме з огляду на драматизм подій, котрі нині переживає Україна, та досвіди, яких набувають українці та науковці зокрема, доба Української революції 1917–1921 рр., що стала поворотною і на століття визначила напрям розвитку української спільноти, набуває особливої актуальності й розкривається в нових неочікуваних ракурсах. Відбувається нове прочитання минулого і його постатей, пошук як історичної правди, так і втрачених століття тому орієнтирів, виявлення раніше замовчуваного

фактажу та його узагальнення. З цього погляду – постать як маяк, що дає змогу орієнтуватися у вирі карколомних подій, і постать як тріска, закручена цим виром у безвість, гуртування як випадковий наслідок руху епохи та як свідомо праця в ім'я втілення великих ідей, формування дієвої спільноти чи задля виживання – сотні складних запитань постають перед дослідниками біографічного простору, покликаними нині відтворити на загал живе обличчя українського соціуму.

Пропонований читачеві тематичний випуск «Української біографістики» – певною мірою саме така спроба сфокусованого, глибокого та різнобічного розгляду Української революції 1917–1921 рр. у її людиноцентричному гуманітарному вимірі.

У першому розділі збірника **«Людина у просторі Української революції (1917–1921 рр.): теоретичні та методичні проблеми ідентифікації»** вміщено чотири дослідження, кожне з яких пропонує певний методологічний інструментарій для розкриття сутнісних сторін постатей гуманітаріїв, які жили та діяли в умовах революційного катаклізму сто років тому. Поєднує ці роботи намагання авторів відтворити цілісний суб'єктивний світ діяча у всій повноті, у драмі неминучих виборів і внутрішній логіці дій, без ідеологічних ярликів чи ретуші. Водночас кожна стаття – яскравий зразок глибоко індивідуальної наукової рецепції. Учені добирали для дослідження постаті, найбільше суголосні їм самим, і віднаходили форми їх репрезентації, найбільш адекватні суб'єктивному проживанню життя та формам діяльності кожного з персонажів. Так, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **Л. І. Буряк** у розвідці **«Інсталяція як конструкт біографіки: Гнат Павлович Житецький»** вводить до наукового дискурсу поняття біографічної інсталяції як методу реконструкції біографії багатограних персонажів у межах переломних періодів історії. Біографія революційної доби осмислюється нею як різновид соціопсихологічного феномена, що втілює трансформацію різноманітних світоглядних, психологічних і поведінкових елементів особи в екстремальних умовах. Біографічна інсталяція дає змогу створювати біографічний конструкт, враховуючи композиційну багатовимірність живого людського життя. Її базову основу складає біографія людини, що містить внутрішній і зовнішній світ. Увага зосереджується як на переміщенні персони у просторі та часі, так і на елементах, які

охоплюють психологічну, комунікаційну, приватну, публічну, професійну та побутову сфери її життя, а також репрезентують протиріччя характеру, позиціоновані та приховані симпатії/антипатії, зміни ролей і статусу, вчинки та мотивації. Біографія Г. П. Житецького революційної доби представлена авторкою у вигляді полісюжетного колажу, символічної конструкції, складовими якої є калейдоскоп його бібліотечної та педагогічної діяльності, редакторської роботи, світоглядних орієнтирів, системи моральних цінностей, літературних смаків, наукових преференцій, професійних інтересів, родинних стосунків, спілкування з оточенням. Доктор історичних наук, завідувач відділу Інституту української археографії та джерелознавства НАН України імені М. Грушевського **І. Б. Гирич** у статті **«Творчість націолога Ольгерда Бочковського та справа видання його спадщини»** зосереджується на позиціонуванні поглядів на націю та національні проблеми визначного українського суспільствознавця, теоретика нової соціологічної дисципліни «націології» О. І. Бочковського. На тлі доробку класиків націософської думки М. Гроха, Е. Сміта, Е. Гелнера та ін., а також українських теоретиків національної проблеми (В. К. Липинський, Д. І. Донцов, М. С. Грушевський) автор окреслює чіткий образ представника демократичної та соціалістичної течії в національній думці початку минулого століття. Вписуючи свого героя в контекст традиції народо- і соціалістів-реформістів, протиставляючи його світогляд позиції В. К. Липинського та Д. І. Донцова, дослідник подає портрет українського республіканця, мислителя та діяча засобами інтелектуальної біографії. Доктор філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України **Л. С. Генералюк** у розвідці **«Витоки трагедії 1917–1922 рр.: погляд Максиміліана Волошина»** теж у межах інтелектуальної біографії інтерпретує поетичну світоглядну реконструкцію трагічних подій початку ХХ ст. українцем за походженням М. О. Волошином. Рецепція цього митця й мислителя щодо витоків російської революції, червоного терору та штучно розв'язаного голоду заснована на ґрунтовних знаннях з історії Європи та Росії. По суті, він виводить формулу катастроф 1917–1922 рр., до якої включає масштабну духовну кризу свідомості мас, стиль правління вождів, одержимих агресією, а також сформовану протягом століть геополітичну модель поведінки Росії як

держави. Доктор філософії, докторант Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **В. Т. Петрикова** у дослідженні **«Методологія історії української бібліографії М. І. Ясинського»** також зосереджує увагу на поглядах одного з фундаторів бібліологічного знання в Україні. Представник київської історичної школи початку ХХ ст. М. І. Ясинський одним із перших застосував еволюційний підхід до визначення бібліографічної практики в якості соціальної потреби для становлення і розвитку національного наукового простору ХІХ – початку ХХ ст. Розкриваючи цю постать, дослідниця (відповідно його світобаченню) відстежує хронологію еволюції думки вченого впродовж продуктивної професійної діяльності, логіку появи окремих праць і зміст наукової концепції вченого відносно особливостей історичного процесу розгортання бібліографічної діяльності в Україні в якості суспільного явища.

Наступний розділ збірника **«Доба Української революції (1917–1921 рр.) у дискурсі біографістики»** розкриває механізми осмислення подій столітньої давнини вченими-біографістами різних поколінь, а також подає зразки новітньої «колективної біографії» тогочасних інтелектуальних спільнот (товариств, наукових і мистецьких громад, редакцій тощо). Зокрема, спільне дослідження доктора історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ **С. М. Міщука** та кандидата історичних наук **К. С. Мацелюх** **«Студії Петра Абрамовича (1881–1944) з історії Української революції 1917–1921 рр. на Волині»** присвячене автобіографічному і джерелознавчому контекстам опрацювання значних документальних масивів означеного періоду відомим вітчизняним ученим-краєзнавцем. Стаття кандидата історичних наук, доцента, завідувача кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій **С. Г. Іваницької** **«Публіцистика Сергія Єфремова на шпальтах «Книгаря» (1917–1920 рр.): історико-біографічні аспекти»** зосереджує увагу читача на актуальній біографіці видатного літературознавця, покликаний до життя діяльністю тогочасного потужного культурного осередку (редакція та спільнота читачів часопису «Книгарь»). Йдеться про 47 публікацій – рецензії, бібліографічні нотатки, книгознавчі та літературознавчі статті, некрологи тощо. Натомість кандидат історичних наук, доцент Одеського національного університету імені

І. І. Мечникова О. Є. Музичко в розвідці «Актуалізація біографій героїв українського минулого за доби Української революції 1917–1921 рр. на півдні України» досліджує процес формування новітньої пам'яті українців шляхом використання образів героїв минушини в історичній думці у Південній Україні за доби Української революції 1917–1921 рр. Йдеться про переосмислення постатей Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи в популярних виступах істориків півдня України (Д. І. Яворницького, В. О. Біднова, А. Ф. Кащенко та ін.).

У формі «колективної біографії» розкриває вплив подій столітньої давнини на інтелектуальне середовище українства кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **І. І. Стамбол** у статті «**Вплив Української революції 1917–1921 рр. на долі її натхненників (на прикладі учасників «Братерства Тарасівців»)**». На основі аналізу складу та життєвих доль «Братерства Тарасівців» ним окреслено коло учасників революційних подій 1917–1921 рр. (найпомітнішою була діяльність братів Сергія і Володимира Шеметів, Івана Липи та Євгена Тимченка), а також доведено, що для більшості Тарасівців революція стала останньою активною фазою діяльності та лише кілька діячів змогли продовжити власну наукову і політичну кар'єру. Так само через «колективну біографію» вчених-істориків Одеси кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, історико-правових і мовних дисциплін Одеського національного морського університету **В. В. Левченко** у статті «**Українська революція 1917–1921 років – історичний рубіж у долях учених-істориків Одеси**» розкриває проблеми, що стояли на шляху інтелектуалів, серед яких більшість були російськомовними та не сприймали ідеї створення Української держави. Йдеться найперше про заходи, які здійснювала місцева влада для розширення сфери вживання української мови, та форми адаптації науковців до змін у часи існування українських національних урядів. Про консолідацію громади навколо непересічної особистості та формування колективного «агента впливу» йдеться у статті «**Микола Садовський та його театр у період революційних подій в Києві 1917–1919 рр.**» театрознавця, головного спеціаліста відділу довідкового апарату документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв **А. М. Марченко**. Авторкою проаналізовано

життєвий шлях М. К. Садовського та розкрита просвітницька та консолідаційна роль створеного ним театру (тут гуртувалися І. М. Бурячок, І. А. Кочерга, Ф. Г. Кричевський, Олександр Олесь, С. Ф. Черкасенко та ін.).

Розділ **«Біографічні розвідки про діячів доби Української революції (1917–1921 рр.)»** містить зразки новітніх біографічних персональних досліджень діячів означеної доби, заснованих на методології нелінійної багатоаспектної біографії. Всіх їх об'єднує намагання авторів відтворити цілісний образ людини початку минулого століття у всьому розмаїтті її проявів, зацікавлень і цілепокладань. Привертає увагу незвичність добору вченими персонажів. Це люди так званого «другого» чи й дальших історичних «ешелонів», чий внесок до історії нині цікавий найперше глибиною їх занурення у живу стихію буття мас. Так, розвідка **«Депутат Конгресу трудового народу Микола Жерліцин та слідство в його справі. 1921–1922 рр.»** доктора історичних наук, професора кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету **О. О. Коника** стосується маловивченої проблеми персонального складу активних учасників Української революції 1917–1921 рр. Шляхом реконструкції біографії одного з «пересічних» діячів місцевого рівня автор розкриває інформаційний потенціал слідчих справ радянських каральних органів як історичного джерела для виявлення складу та характеристики учасників Української революції, а також доходить висновку про хибність стереотипу щодо проросійських національних цінностей жителів Південної України. Доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» **І. О. Демуз** у статті **«Участь Петра Стебницького у подіях Української революції 1917–1921 рр.»** окреслює внесок у розбудову української державності та науки **П. Я. Стебницького**, котрому в силу обставин випало обіймати на початку минулого століття низку громадських і урядових посад. Зосереджуючись водночас на калейдоскопічності проблем, які потребували негайного вирішення, та внутрішній цілісності й розважливості натури діяча, авторка творить зримий образ непересічної особистості у вирі карколомної доби. Специфіку життєписів фахових військових – українців, які після падіння Російської імперії прийшли до усвідомлення необхідності будівництва національної

держави, на окремому прикладі долі розкриває кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України **О. Б. Кудлай** у статті **«Сторінки біографії військового міністра доби Української Центральної Ради Олександра Жуковського»**. Саме за його керівництва був обраний шлях створення національних збройних сил за принципом загальної військової повинності, а до військових частин повернуті дисципліна та суворота субординація. Так само й дослідження **«Післяреволюційна політична імміграція українців до Канади: історико-біографічний вимір»** кандидата історичних наук, наукового співробітника відділу зарубіжної україніки НБУВ **О. І. Дзири** відображає загальні особливості другої хвилі імміграції українців до Канади, зокрема спричиненої поразкою Української революції 1917–1921 рр., шляхом життєписання активного учасника українських визвольних змагань, офіцера легіону Українських січових стрільців та армії УНР, а згодом засновника й очільника гетьмансько-державницької організації «Січ» у Канаді, видавця та редактора Володимира Босого.

Розділ **«Ресурси біографічної інформації про Українську революцію (1917–1921 рр.)»** розкриває специфіку джерельної бази біографістики щодо обраного періоду. Йдеться як про пересмислення раніше введених до наукового обігу джерел, так і про творення принципово нових інформаційних масивів, форми та методики роботи з різнотипними джерелами, методологію структурування та аналізу новітніх ресурсів і засобів їх тематичного сегментування. Так, кандидат історичних наук, завідувач відділу Інституту біографічних досліджень НБУВ **Н. І. Любовець** у дослідженні **«Мемуарії Української революції (1917–1921 рр.): автори та жанри»** ґрунтовно аналізує авторський склад та основні жанрові різновиди спогадових джерел даного періоду. Науковець бере до уваги багатовекторність подій в Україні 1917–1921 рр. та різницю у поглядах і розумінні ситуації мемуаристів, зумовлену їхнім професійним і громадсько-політичним досвідом. Розглянуто традиційні жанри мемуарів (спогади, щоденники й автобіографії) та нові, синтетичні праці, що носять історико-мемуарний, дослідницький, археографічний характер і містять у собі елементи наукового дослідження, власне спогадів та публіцистики. У розвідці **«Наукові осередки України в період Української революції 1917–1921 рр. як передумова розвитку віртуальних**

наукових спільнот сьогодення» науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ **Ю. В. Вернік** простежує еволюцію комунікаційних процесів при вирішенні спільних задач, пошуку оптимальних форм організації наукових об'єднань, механізмів управління наукою в цілому тощо, засновуючись на аналізі основних тенденцій розвитку та функціонування наукових товариств початку ХХ ст. Розглянуті саме і лише як явище соціальної комунікації загальновідомі факти історії вітчизняної науки розкриваються дослідницею в неочікуваному їй перспективному для подальшої роботи аспекті. Традиційну краєзнавчу діяльність щодо встановлення кола діячів певного періоду на місцевих теренах, а також пошуку достовірних джерел інформації щодо них розкриває спільна робота кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка **Т. П. Демченко** та завідувача відділу краєзнавства Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка **І. Я. Каганової** **«Уродженці Чернігівщини — діячі Української революції доби Центральної Ради у сучасній біографістиці»**. Кандидат філологічних наук, старший викладач Інституту філології та журналістики ТНУ імені В. І. Вернадського **І. В. Левичев** у статті **«Меморіальна бібліотека Максиміліана Волошина — національна гордість України»** вперше вводить до наукового обігу обґрунтований аналітичний огляд меморіальної бібліотеки Максиміліана Волошина, що нині перебуває в Будинку-музеї М. О. Волошина в Коктебелі (Крим, Україна). Дана детальна характеристика українського, іноземного та російського відділів бібліотеки, вперше публікуються автографи академіка А. І. Білецького, П. Г. Тичини та унікальний «масонський диплом» М. О. Волошина.

Традиційно збірник завершує розділ **«Бібліографія, рецензії, інформація»**, що містить розлогі аналітичні роздуми **Л. І. Буряк** із приводу творчої зустрічі з Петром Кралюком в Інституті біографічних досліджень НБУВ **«Казус біографії як поштовх до нових досліджень»**, повідомлення заступника генерального директора Національної історичної бібліотеки України **С. І. Смілянець** про наявні й такі, що формуються, у книгозбірні цікаві біографістські джерела **«Інформаційні ресурси Національної історичної бібліотеки України — джерельна база біографічних досліджень про діячів Української революції 1917–1921 рр.»**, а також звіт про Біо-

графічні читання, які відбулися в Інституті біографічних досліджень НБУВ у червні 2017 р., зібравши значну аудиторію зацікавлених у поступі біографічних досліджень науковців із різних куточків України.

Редакційна колегія висловлює сподівання, що матеріали збірника викличуть інтерес дослідників-професіоналів, так само як і аматорів-біографістів, краєзнавців, сприятимуть ширшому та зацікавленому обговоренню актуальних проблем біографістики та новітньої біографіки, розширенню діапазону та вдосконаленню методів біографічних досліджень, подальшому згуртуванню дослідницького активу вітчизняних біографістів навколо Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.